

HUMLOR

Humlorna är effektiva pollinere, mycket pollen fastnar på den håriga kroppen.
Foto: Louis Vimarlund

Sverige finns 38 arter

Sverige är särskilt rikt på humlearter jämfört med andra europeiska länder. I en vanlig trädgård kan du ofta se fler än 10 olika arter av humlor.

Drottningen övervintrar

Humlorna parar sig på sensommaren. Hanarna hos våra humlearter är så kallade patrullerare. Det betyder att de flyger längs en fast bana i terrängen i höjd med träden nedersta grenar för att söka efter parningsvilliga honor.

Hanarna dör efter parningen medan drottningarna övervintrar nergrävda i marken. Drottningarna sparar spermier från höstens parning för att ha under kommande sommar. På våren vaknar drottningarna och söker en lämplig boplatz.

Drottningen samlar själv nektar och pollen till sin första kull arbetare. Efter den första kullen stannar drottningen i boet medan arbetarna sköter insamlingen av nektar och pollen. Därför ser du stora humlor på våren, det är drottningarna, och mindre humlor under sommaren när arbetarna börjar sköta utomhusjobbet. På sensommaren dyker nya drottningar och hanar upp och parningen börjar.

Bor ofta i gamla musbon

Många humlearter bor i gamla sorkbon i marken eller under grästuvor. De bor också i musbon i murkna stubbar, lövhögar eller i stenmurar. Några arter bygger sina bon i håligheter i träd och de kan också trivas i isoleringen på bostadshus. Ett samhälle kan ha från några tiotal till flera hundra arbetare.

Lagrar pollen i boet

Stenhumla, jordhumla och ängshumla är exempel på arter som samlar och lagrar pollen i boet. Blommornas pollen lagras i vaxkrukor eller i tomma celler i boet. Varje larv matas sedan individuellt. Hos många andra humlor sker ingen sådan matning utan larverna får äta pollen från fickor i larvcellen. Det här gör att humlorna kan utveckla större och mer långlivade samhällen.

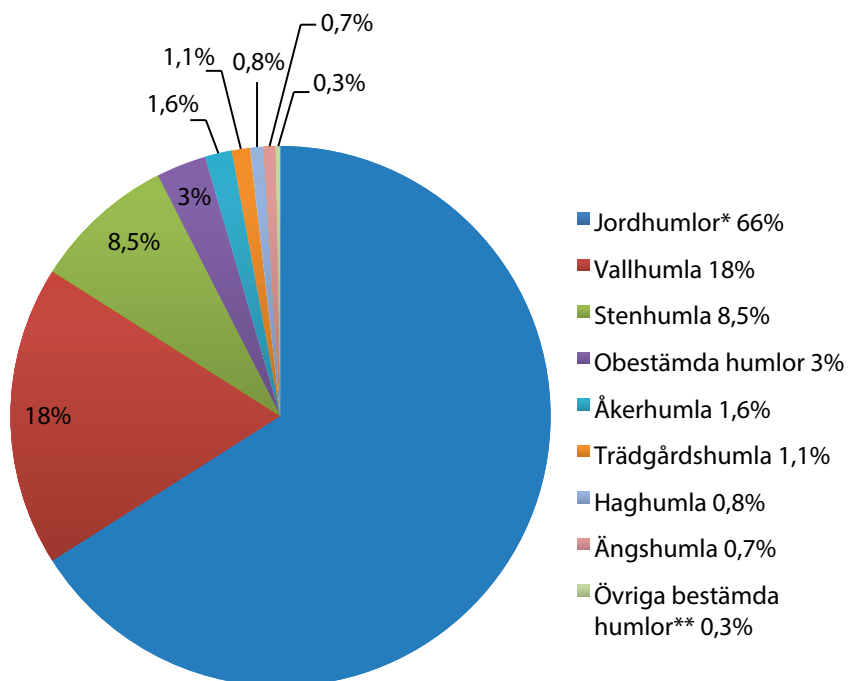
Här bygger humlorna bo i en fågelholk.
Foto: Mats Wilhelm

Det blir både fler och större äpplen när det finns många pollinerare.

Foto: Mats Wilhelm

Fördelning av humlearter i anlagda blomsterremсор i Skåne, Västra Götaland och Mälardalen (2011 och 2012).

*inkluderar mörk jordhumla, ljus jordhumla, kragjordhumla och skogsjordhumla

** inkluderar hushumla, blålockshumla, stensnylthumla och jordsnylthumla

Källa: Eriksson & Rundlöf (2013) Rapport, Hushållningssällskapet, Uppsala.

Bevara torrbackar med örter så får du fler långtungade humlor.
Foto: Christina Winter

Långtungade humlor minskar

Humlor med långa tungor samlar nektar och pollen från djupa blommor. De är anpassade till växter där nektarn samlas i en djup pip. I odlingslandskapet trivs de med att besöka rödklöver och åkerböna.

I Europa och även i Sverige är flera långtungade humlearter hotade. Numera skördas nästan all rödklöver före blomningen och vädlingar, vickrar och vialer minskar. Då minskar också de långtungade humlorna.

Färre blommor drabbar humlorna

Studier vid Sveriges lantbruksuniversitet och vid Lunds universitet visade att trädgårdshumla, åkerhumla och klöverhumla har minskat kraftigt i svenska rödklöverfält under de senaste 80 åren.

Orsakerna till detta är troligen att blomrika kantzoner, bryn och betesmarker med varierat betestryck har försvunnit samt att markslitage av djur och människor är mindre i dag jämfört med för en generation sedan. Denna förändring har på många platser lett till en mer ensartad örtflora som ofta domineras av några få arter istället för en varierad örtflora med både grunda och djupa blommor. Troligen så har det ökade nedfallet av kväve ytterligare spätt på effekten där floran går från varierad till ensartad.

Gräshumla, haghumla, åkerhumla, trädgårdshumla, vallhumla och klöverhumla är de mest spridda långtungade humlorna. De långtungade arterna finns ofta på samma platser som korttungade arter. Men du ser sällan lång- och korttungade humlor som samlar nektar och pollen på samma växter.

Gynna de vilda blommorna på gården så humlorna får mat hela sommaren.
Foto: Mats Wilhelm

Korttungade humlor oftast effektiva

De korttungade humlorna samlar nektar och pollen från grunda blommor. Med sina korta mundelar kan de inte nå ner med tungan i djupa blommor. Blåbär, lingon och hallon på skogsholmar är därför mycket viktig föda. Även säl- och viden, maskrosor, hagtornar, lind, åkervädd, väddklint, ängsvädd, och ljung är viktiga för de korttungade humlorna.

Blommande buskar runt fältkanterna gynnar humlorna.
Foto: Christina Winter

De korttungade humlorna rör sig snabbt och effektivt från blomma till blomma tack vare de korta mundelarna. Det går bra för de korttungade humlorna i odlingslandskapet. Vid de flesta lantbruk, särskilt i slättlandskapet, dominerar de korttungade humlorna.

Till de vanligaste korttungade arterna i odlingslandskapet hör mörk jordhumla, ljus jordhumla, ängshumla och stenhumla.

Vissa är nektartjuvar

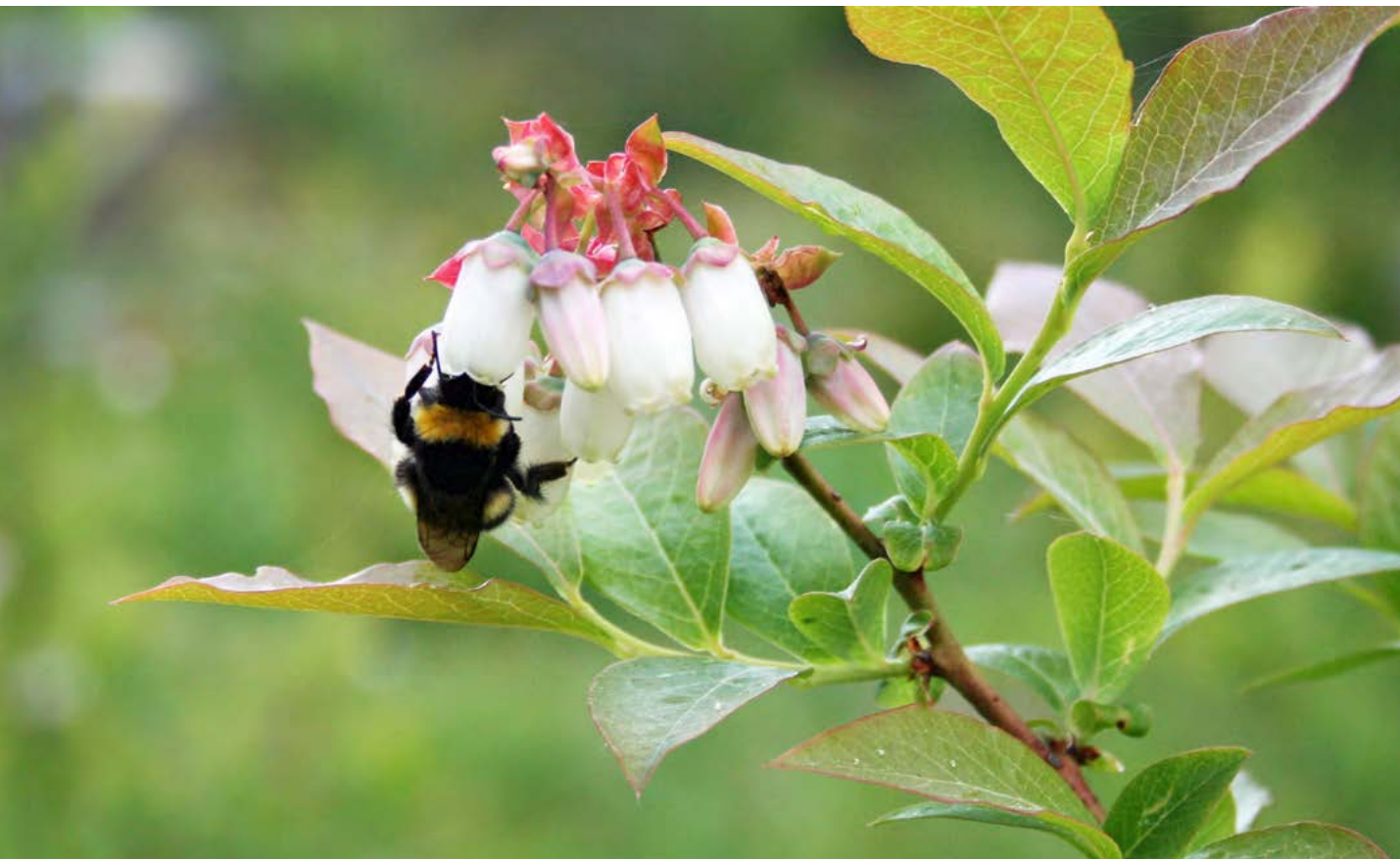
Nektartjuveri är ett vanligt fenomen i odlingslandskapet. De korttungade humlorna har inte möjlighet att komma åt nektar hos exempelvis nunneörter, tjärblomster, gulvial, rödklöver och getväppling. Under perioder när tillgången på nektar tryter i grunda blommor så hade det passat bra med längre tungor för att komma åt nektarn. Då uppstår nektartjuveri. Korttungade arter som mörk jordhumla söker upp djuppipiga blommor och biter hål i blombasen för att komma åt nektaren. Tjuveriet sätts i system och snart kan hela bestånd av örten ha blommor som alla har ett hål i blomkalken. De korttungade humlorna återkommer till blommorna gång på gång och samlar mer nektar i takt med att mer rinner till.

De långtungade humlorna drabbas av detta eftersom de inte längre är ensamma att vittja blommorna på nektar. De som förlorar allra mest på detta är givetvis blommorna själva. Eftersom nektar stjäls från sidan kommer inte de korttungade humlorna åt pollen eller pistill och det blir ingen pollinering. Och de långtungade humlorna tappar ofta intresset och söker sig till andra mer nektarrika områden.

Humlor som snyltar

Det är inte alla humlor som samlar pollen. Snylthumlorna lever som parasiter i andra humlebon. Likt en gök lägger dessa humleboner ägg i andra arters bon och struntar sedan i hela den tunga uppfödningen. I Sverige finns 9 arter som lever på det här sättet.

Snylthumlebonen liknar en humledrottning i storlek och färgteckning men kan inte själv samla pollen. Hon bygger inget eget bo utan letar upp andra humlebon och tränger sig in. Varje snylthumleart parasiterar oftast på en speciell humleart.

Trädgårdsblåbär blommar tidigt men humlorna flyger även vid låga temperaturer.

Foto: Christina Winter

Hur påverkar klimatförändringen humlor?

Liksom de flesta djur kan humlor drabbas när klimatet förändras. I en atlas från 2015 finns nästan alla europeiska arter av humlor med. I den är det tydligt att många arter kommer ändra sin utbredning. Flera av våra svenska arter kommer troligen att tvingas bort i söder men kommer att få nytt habitat i norr. För de arter som är knutna till odlingslandskapet kommer troligen effekten av klimatförändringen även betyda sämre möjligheter att sprida sig och hitta nya miljöer.

Viktigaste pollinerarna

Humlorna är den grupp av insekter som har störst betydelse för pollineringen i de flesta svenska naturtyper. Det är en handfull humlearters förtjänst att många örter och buskar blir pollinerade varje år. Pollineringen är helt avgörande för frösättningen och spridningen hos nästan alla blomväxter.

Skapar skörden

Om du odlar åkerbönor, klöverfrön, oljeväxter, frukt och bär är humlornas pollinering viktig för att få högre skörd. När humlesamhällena får lämpliga boplatser, många blommande växter hela säsongen och goda förutsättningar för drottningarnas övervintring så växer bestånden sig stora. Då kan skördarna på din gård öka avsevärt.

Humlorna flyger även vid låga temperaturer. Därför är de särskilt viktiga pollinerare i grödor som blommar tidigt på våren som svarta vinbär, äpplen, körsbär och trädgårdsblåbär, samt för skogens blåbär, lingon och hallon.

Lastar pollen på bakbenen

Humlorna är mycket håriga och när de besöker blommorna rör de sig ofta klumpigt. Då fastnar det mycket pollen i deras päls. Detta gör humlorna till mycket bra pollinerare och många växter har anpassat sig till att bli pollinerade av just humlor.

Då och då kammar humlorna igenom pälsen med fram- och mellanbenen. De skrapar av pollen-kornen mot en kam på de platta bakbenen. Där bildar de långa kanthåren en korg som pollenet samlas i. När korgarna är fulla flyger de till boet med sin last.

DU KAN HJÄLPA HUMLAN

Humlorna är viktiga pollinerare i raps och deras arbete har stor betydelse för skörden.
Foto: Mats Wilhelm

Värna bon och övervintringsplatser

Många humlearter bygger bon och övervintrar i slänter, åkerrenar och åkerholmar. De övervintrar dock inte i boet. Du kan få fler humlor på din gård genom att erbjuda platser där humlorna kan övervintra eller sätta bo:

- Se till att det finns breda och blomrika kantzoner och åkerholmar.
- Spara stenrösen och partier med högt gräs.
- Behåll öppna diken och meandrande små vattendrag.

Erbjud konstgjorda bon

På internet finns en mängd beskrivningar på hur en kan göra egna humlebon – ”humleholkar”. Enligt norska försök går det att med mycket stor noggrannhet skapa ”humleholkar” som faktiskt attraherar bobyggande humlor. Svenska erfarenheter har dock visat att det är mycket svårt att lyckas att locka humlor att bygga bo i egenhändigt konstruerade humlebon. Forskare vid Lunds Universitet gjorde ett försök med 48 utplacerade humleholkar som inte lockade en enda humla att bosätta sig i dem. Vi kan därför inte rekommendera ”humleholkar” som en åtgärd för att skapa fler boplatser för humlor.

Den första maten på våren

Sälj- och viden, *Salix*, är viktiga för humledrottningarna och deras arbete med att föda upp den första kullen arbetare. Speciellt hanplantorna med gula videkissar är viktiga.

Se till att det finns gott om *Salix*-arter på din gård så att drottningarna etablerar bon i närheten:

- Låt gärna sälgräd stå kvar vid åkerkanter och på åkerholmar.
- Välj ut enstaka exemplar av sälgräs och låt dem få växa sig riktigt stora.
- Du kan hamla och underkivsta sälgen för att minska beskuggningen på grödorna.
- Spar även gråvide, knäckepil, vitpil och andra viden som också producerar pollen tidigt på våren.

Låt det blomma hela sommaren

Om du odlar åkerbönor, klöverfrö eller andra grödor som behöver många humlor är det viktigt att det alltid finns mat till humlorna. För att de ska föröka sig och bli tillräckligt många inför grödans blomning behövs gott om nektar- och pollenväxter under försommaren. Viktiga växter vid denna tid är fågelbär, gullviva, plisterarter, vallört och blåeld.

Så in dragväxter som honungsört i strängar eller vitklöver som underväxt. Avstå gärna örtogräs-bekämpning i några meter breda fältkanter, blommande örtogräs ger värdefull pollen och nektar. Det dödar alla blommande växter och slår undan födkroken för humlorna. Använd gärna både vit- och rödklöver i vallarna och spara hörnen eller en kantzon där också rödklövern får gå i blom.

Tänk på att vissa kemiska växtskyddsmedel är särskilt skadliga för pollinerande insekter. Dessa medel får inte användas i odlingar där humlor och bin flyger. Läs alltid preparatets bruksanvisning, där finns uppgifter om bigiftighet och anvisningar om hur du skyddar pollinerarna i och runt fältet. Även blommande ogräs och annan undervegetation kan locka pollinerare till fältet.

Sätta ut humlebon

Tomatodlarna i Sverige sätter ut humlebon i växthusen för att pollinera tomaterna. Bär odlarna sätter ut humlebon i växthus, tunnlar och ibland på friland, till exempel i trädgårdsblåbär som blommar tidigt. Humlebon sätts även ut för att pollinera frövallar av vit- och rödklöver.

De humlor som finns att köpa för utsättning är en sydeuropeisk ras av mörk jordhumla, *Bombus terrestris*. Det finns risker med att sätta ut humlor av den sydeuropeiska rasen i Sverige. Humlor som smiter parar sig med våra svenska mörka jordhumlor och för därmed in andra gener i arten. Det finns även en risk för att de kan föra med sig sjukdomar och parasiter. Därför bör inköpta humlebon eldas upp efter användning.

Tänk på att du alltid kan öka pollineringen genom att gynna de vilda humlearter som redan finns på din gård. Du kan också hyra in honungsbin eller själv börja som biodlare.

Tips!

Lär dig mer om nyttodjuret i odlingslandskapet med appen Nyttodjur. Du hittar den på AppStore eller GooglePlay.
Sök på *Jordbruksverket*

Text: Magnus Stenmark, Calluna AB.
Faktagranskning: Björn Cederberg,
Björntjänst Naturvårdskonsult.